

SCHAARSE EN ZELDZAME VOGELS IN FRYSLÂN IN 1989-1996.

Michiel Versluys en Dick Schut

In het 'Bijzondere Soorten Project Niet-Broedvogels' (BSP/nb) van SOVON worden losse vogelwaarnemingen verzameld. Tweemaal eerder gaven we in Twirre een indruk van de verzamelde gegevens en bespraken we het voorkomen van enkele vogelsoorten (Scholten e.a. 1995, Versluys e.a. 1996). Ook in dit artikel kijken we naar drie schaarse soorten in onze provincie. Het is gebaseerd op het bestand van de ingestuurde waarnemingen in de periode 1989-1996 en verscheen in de Nieuwsbrief van SOVON-Friesland van oktober 1996 in een iets andere vorm.

INLEIDING

In 1995 gaven we een overzicht van het aantal waarnemingen van de vogelsoorten die 'meedoen' in dit project (Scholten e.a. 1995). Nu doen we dat nog eens. Tabel 1 geeft alle waarnemingen die tot 1 augustus 1996 waren ingestuurd en verwerkt. Van 1996 zijn nog maar weinig gegevens beschikbaar. De getallen geven het aantal waarnemingen per soort en zeggen dus niets over het aantal waargenomen vogels! De grijze vakjes zijn jaren waarin de waarnemingen van die soort nog werden beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Soorten met een * achter hun naam zijn recent aan het BSP/nb-project toegevoegd. Van die soorten kunnen de waarnemingen, vanaf januari 1989, alsnog worden opgestuurd. Heeft u nog waarnemingen uit voorgaande jaren in een opschrijfboekje staan!?

In het overzicht van 1995 bleek Sneeuwgors de soort te zijn met de meeste waarnemingen, gevolgd door Smelleken, Slechtvalk, IJsgors en Reuzenster; in deze volgorde. De samenstelling van deze 'kopgroep' blijkt niet veranderd te zijn; alleen hebben Slechtvalk en Smelleken inmiddels van plaats geruild.

Wat zijn de zeldzaamste projectsoorten in onze provincie? Als we kijken naar de soorten die vanaf de projectstart meedoen, dan blijken IJsdruiker, Wittoogend, Waterspreeuw en Notenkraai (lang) niet jaarlijks gezien te worden; alle zijn minder dan 10 keer gemeld. Vrijwel zeker hoort de Kwak inmiddels tot dit gezelschap. De gevallen uit 1989-90 hebben betrekking op vogels die uit gevangenschap afkomstig waren, maar uit latere jaren zullen vrijwel alleen wilde vogels zijn gemeld. Van de soorten die later aan het project zijn toegevoegd, zijn Bijeneter, Waterrietzanger en Grote Kruisbek kennelijk heel schaars, afgaand op de

enkele of geen enkele waarneming. Voor de Waterrietzanger gaat dit vermoedelijk niet op, getuige de jaarlijkse vangsten langs de IJsselmeerkust in de nazomer (lt Fryske Gea 1996). Die vangsten zijn niet in het BSP/nb-bestand ingevoerd.

Hieronder schetsen we het voorkomen van Ooievaar, Grauwe Franjepoot en Strandleeuwrik aan de hand van de waarnemingen die tot 1 augustus 1996 waren verwerkt.

OUIEVAAR

Het huidige voorkomen in ons land is een verhaal apart. Aangenomen wordt dat in 1990 voor het laatst een 'echt wild' Ooievaarspaar heeft gebroed (van Dijk e.a. 1994). De Nederlandse broedpopulatie bestaat nu bijna geheel uit (nakomelingen van) projectooievaars die afkomstig zijn uit een van de ooievaarsstations. In 1995 broedden in

Earnewâld (Vogelbescherming Nederland 1996). Wilde Ooievaars uit streken ten oosten van ons land worden jaarlijks waargenomen als doortrekker.

Het jaarpatroon (figuur 1) laat een bescheiden voorkomen zien in de nazomer en de herfst, met een piekje in augustus. Dit piekje zal betrekking hebben op 'echte' trekvogels uit buurlanden en op wegtrekkende vogels uit eigen land (van der Have & Jonkers 1996).

Het ontbreken van duidelijke najaars-trek is begrijpelijk, want ten noorden van ons land broeden vrijwel geen Ooievaars. De waarnemingen in november-februari zullen vooral afkomstig zijn van rondzwervende project-vogels.

Na een voorzichtige start in maart, volgt in april-mei het hoogtepunt van het voorkomen. Het aandeel overvlie-

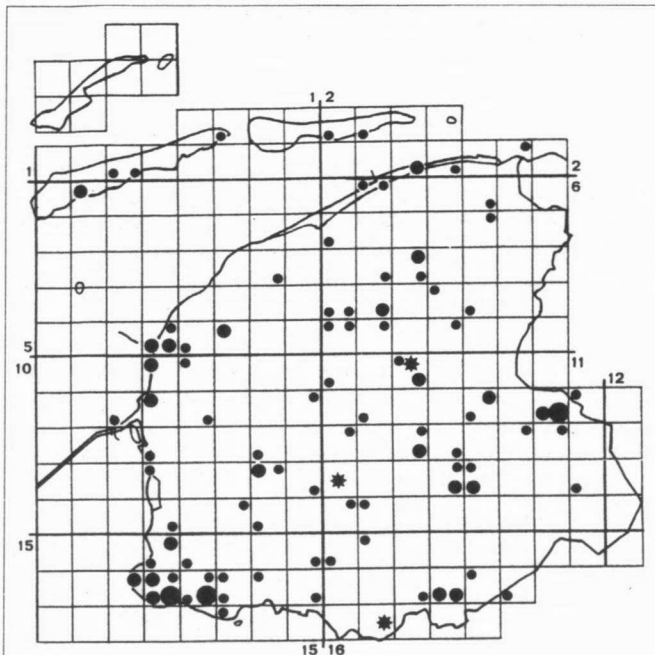

Voedselzoekende Ooievaar

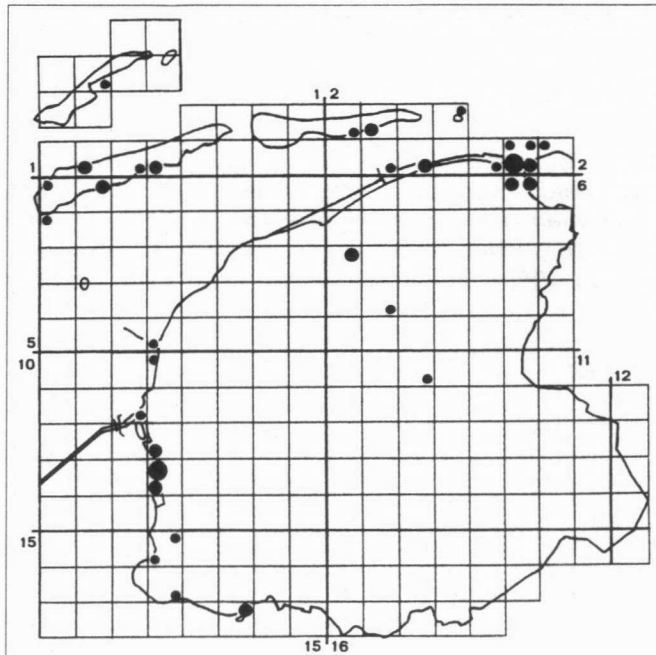
foto Dick Goslinga

ons land minstens 250 paren, waarvan bijna 100 paren buiten de stations. In Fryslân kwamen in dat jaar ca. 37 paren tot broeden, waarvan maar één buiten een station. De Friese stations bevinden zich te Akmarijp, Spanga en

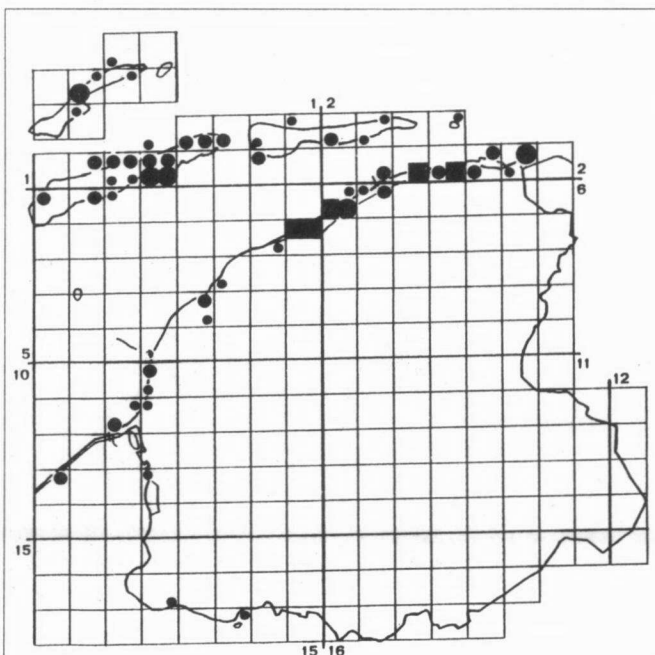
gende Ooievaars springt in het oog, vooral in mei. Van de 54 meiwaarnemingen komen er maar liefst 21 uit 1992. Dit opvallende voorkomen blijkt ook in tabel 1. Oostenwinden hebben toen méér Ooievaars naar ons land

Figuur 2. Verspreiding van de Ooievaar in Fryslân van 1989 t/m juli 1996. Naar voorlopige gegevens BSP/nb. Het aantal waarnemingen is per kwartblok weergegeven (• = 1 waarneming, ● = 2-5 waarnemingen, ● = 6-10 waarnemingen. De buitenstations zijn met een sterretje aangegeven.

Figuur 4. Verspreiding van de Grauwe franjepoot in Fryslân van 1989 t/m juli 1996. Naar voorlopige gegevens BSP/nb. Het aantal waarnemingen is per kwartblok weergegeven (• = 1 waarneming, ● = 2-5 waarnemingen, ● = 6-10 waarnemingen. De buitenstations zijn met een sterretje aangegeven.

Figuur 6. Verspreiding van de Strandleeuwerik in Fryslân van 1989 t/m juli 1996. Naar voorlopige gegevens BSP/nb. Het aantal waarnemingen is per kwartblok weergegeven. Verklaring: • = 1 waarneming, ● = 2-5 waarnemingen, ● = 6-10 waarnemingen, ■ = 11-45 waarnemingen. De buitenstations zijn met een sterretje aangegeven.

gebracht dan in andere jaren. We mogen aannemen dat ze op weg waren naar broedgebieden in Oost-Europa. Ook in Groningen zijn in mei '92 opmerkelijk veel overtrekkende Ooievaars gezien (van Dijk 1993). Het valt op, dat tabel 1 ook van andere 'mei-trekkers' in 1992 opvallende aantallen laat zien: Zwarte Wouw, Visarend, Roodpootvalk en ook voor Wespendief was het een uitzonderlijk goede maand. De juni-waarnemingen vallen, op twee na, in de eerste helft van de maand en kunnen als uitloop van de voorjaars-

trek gezien worden.

Het kaartje (figuur 2) toont dat Ooievaars bijna overal in onze provincie kunnen opduiken. Zo te zien hebben de buitenstations nauwelijks invloed op het waarnemingenpatroon. Concentraties van stippen worden veroorzaakt door actieve waarnemers of langdurig rondzwervende vogels (Gaasterland in begin '89 en in mei '92). De soort is vrij weinig gemeld in Noord-Fryslân en op de Waddeneilanden; in het laatste gebied bijna alleen in het voorjaar. Bij vergelijking met gegevens uit 1979-83 (SOVON 1987) blijkt dat het jaarpatroon en de verspreiding niet echt zijn veranderd. Aantalsverschillen tussen de beide tijdvakken zijn moeilijk waar te nemen. Toch mogen we aannemen, dat de soort nu vaker wordt gezien dan rond 1980 omdat het aantal broedparen in ons land sterk is gestegen vanaf dat jaar (Vogelbescherming Nederland 1996).

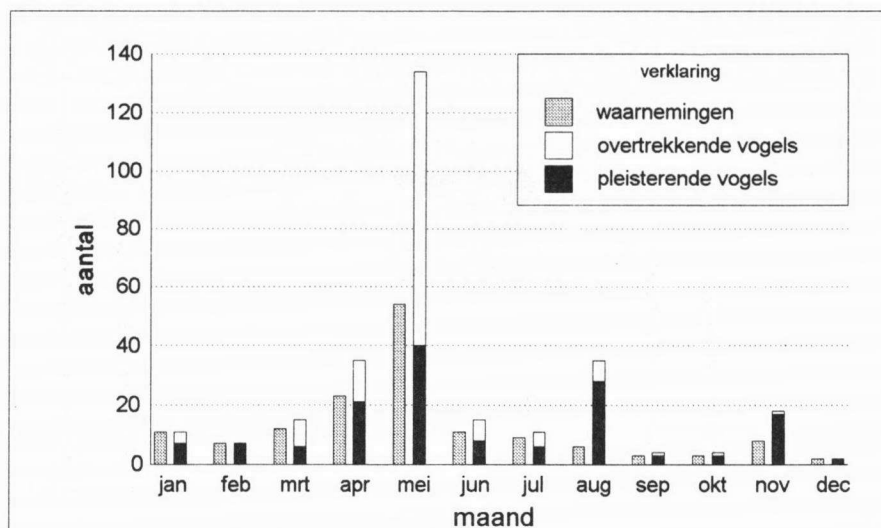
GRAUWE FRANJEPOOT

De Grauwe franjepoot broedt in Europa bijna alleen op IJsland, in Scandinavië en verder oostwaarts. Alleen al op IJsland broeden 200.000

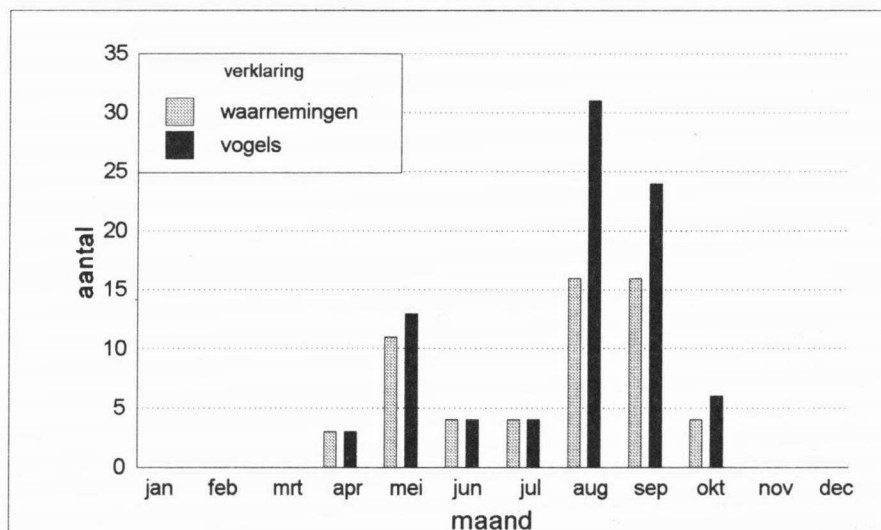
paren. Deze vogels trekken in de herfst naar hun wintergebieden, die zich ondermeer bevinden op open zee bij het Arabisch Schiereiland. De trek vindt vooral 's nachts plaats en West-Europa wordt daarbij grotendeels overgeslagen.

Figuur 3 laat een jaarpatroon zien met twee duidelijke toppen. In de nazomer verschijnen de meeste Grauwe franjepoten in onze provincie. Dit voorkomen start begin juli, als de vrouwtjes hun jongen hebben verlaten en op trek gaan. De vroegste nazomerwaarneming valt op 9 juli (1995): een vrouwtje in zomerkleed bij Piaam. Augustus is duidelijk de beste maand, waarin ook regelmatig meer dan één vogel tegelijk wordt gemeld. De eerste helft van september sluit hierop aan. Het hoogste aantal vogels per melding is vier exemplaren op 19 augustus 1993 (Kooigrie-Ameland) en op 10 september 1992 (Workumerwaard). Na half september zijn nog maar 10 waarnemingen gedaan, de laatste op 20 oktober (1991). Voorzover bekend hebben veel nazomerwaarnemingen betrekking op vogels in jeugdkleed. De vroegste voorjaarsdatum is 17 april (1995). In mei volgt een duidelijk topje, met een uitloop in juni. De laatste juni-waarneming valt op de 14e, in 1992. Uit tabel 1 blijkt dat het aantal meldingen per jaar nogal wisselt. Dit zal deels samenhangen met verschillen in waarnemingspanning, deels ook met werkelijke aantalsverschillen. In de nazomer van 1995 pleisterden vrijwel zeker méér franjepoten in onze provincie dan in andere jaren.

Uit figuur 4 blijkt dat we deze soort maar op weinig plekken kunnen zien. Bij het Lauwersmeer, op de Waddeneilanden en aan de IJsselmeerkust bij Makkum-Workum wordt de soort vrijwel jaarlijks waargenomen. Elders is het voorkomen minder regelmatig. Uit die drie gebieden komen ook de waarnemingen van meerdere exemplaren bij elkaar. Van de Workumerwaard is zelfs een waarneming bekend van 6 exemplaren op 10 september 1995, die (nog) niet in ons bestand is opgenomen (IFG 1996). De goede gebieden hebben ondiepe plasjes, waar de vogels op hun karakteristieke manier kunnen voedselzoeken. De IJsselmeerwaarnemingen komen, op twee na, uit het najaar. Op de Waddeneilanden en bij het Lauwersmeer is de kans op een voorjaarswaarneming dus groter. Het is aannemelijk dat het verschil in aantal waarnemingen tussen de

Figuur 1. Ooievaar, aantal waarnemingen en aantal waargenomen vogels per maand in Fryslân van 1989 t/m 1996. Naar voorlopige gegevens BSP/nb.

Figuur 3. Grauwe franjepoot, aantal waarnemingen en aantal waargenomen vogels per maand in Fryslân van 1989 t/m 1996. Naar voorlopige gegevens BSP/nb.

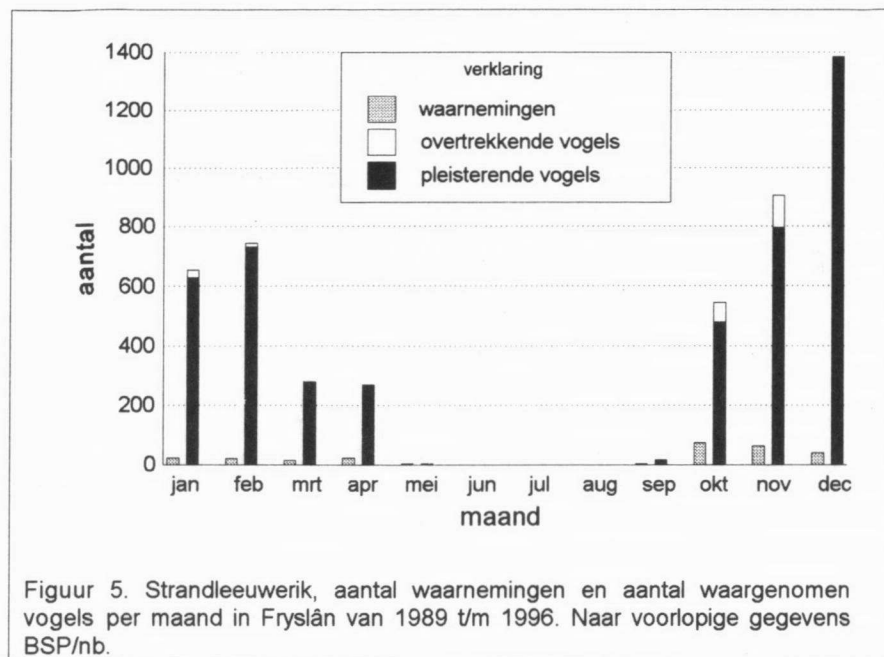
Waddeneilanden onderling, vooral veroorzaakt wordt door verschillen in waarneemintensiteit en/of animo om waarnemingen door te geven. Op West-Ameland is de soort bijvoorbeeld gezien in de Lange Duinen, maar die gevallen zijn (nog) niet ingestuurd.

Een vergelijking met gegevens uit 1979-83 (SOVON 1987) laat zien, dat het jaarpatroon en de verspreiding in Fryslân niet echt zijn veranderd. Het voorkomen in de voorjaren rond 1980 lijkt wat mager, vergeleken met de BSP/nb-gegevens. Het patroon van figuur 3 lijkt ook sterk op het landelijke

patroon in 1970-81 (van den Berg 1983). Er zijn geen aanwijzingen dat het aantal doortrekkers in Fryslân is veranderd in de loop van de jaren.

STRANDLEEUWERIK

In Europa komen twee gescheiden populaties voor: één in het zuidoosten en één in het noorden. In Noorwegen, Zweden, Finland en het noorden van Rusland gaat het om de ondersoort *flava*. Deze vogels trekken in de herfst zuidwaarts en overwinteren onder meer langs de kusten van de Noord-zee, zuidelijk tot Normandië. Rond

1980 overwinterden jaarlijks ca. 250-1.000 vogels in ons land (SOVON 1987).

Uit figuur 5 blijkt dat de Strandleeuwerik in onze provincie vooral een wintergast is: er zijn althans geen doortrektoppen zichtbaar in voor- of najaar. De vroegste herfstdatum is 16 september (1990). In oktober en november komen de vogels aan. Ook vindt bescheiden doortrek plaats: zie het kleine aandeel overvliegende vogels in die maanden in figuur 5. Veel waarnemingen hebben betrekking op kleine groepjes. In oktober zijn 17 keer tien of méér vogels per waarneming gemeld (max. 40 vogels op 15 oktober 1993 en 30 oktober 1993); in november gebeurde dat 25 keer (max. 130 vogels op de 27e in 1994). De decemberpiek wordt veroorzaakt door het hoge aantal vogels per melding en vermoedelijk ook door dubbeltellingen van lang verblijvende groepen. Gemiddeld zijn in december bijna 34 vogels per waarneming doorgegeven. Het maximum per waarneming is 400 vogels op 7 januari en 21 december 1995 (bij Ferwerd). Na de jaarwisseling daalt vooral het aantal waargenomen exemplaren. Het, weliswaar heel kleine, aandeel overvliegende vogels duidt misschien op enige doortrek. In mei zijn nog drie waarnemingen gedaan; de laatste op de 24e in 1995.

De verspreiding is heel overzichtelijk (figuur 6): vrijwel alleen langs de noordkust van het vasteland en op de

Waddeneilanden. Noord-Fryslân Buitendijks is verreweg het belangrijkste gebied in onze provincie. Tientallen vogels per melding is daar eerder regel dan uitzondering. Dat geldt vooral voor de kwartblokken ten noorden van Nieuwe Bildtzijl en Ferwerd. Het verschil in aantal waarnemingen per kwartblok zegt niet zo veel, want dit wordt vooral veroorzaakt door verschillen in waarneemintensiteit. Die verschillen zijn ook goed te zien op de

Strandleeuwerik

foto onbekend

eilanden. Het gaat daar vaak om kleinere aantallen vogels per melding: tot max. 14 vogels op Vlieland, max. 50 op Oost-Terschelling en max. 35 op Oost-Ameland, alle in november/december 1995.

Het jaarpatroon van figuur 5 lijkt op dat van de Groningse Waddenkust, maar wijkt sterk af van het patroon op Ameland t/m 1989 en Texel (van 't Hoff 1990, FFF-Amelandproject ongepubliceerd, Dijkse 1996). Op beide eilanden is sprake van een duidelijke trekpiek in oktober en een veel kleinere piek in april. Echter, óók onze BSP/nb-gegevens laten op de Waddeneilanden zo'n twee-toppig patroon zien, maar dat wordt in figuur 5 volledig weggedrukt door het talrijke midwintervoorkomen in Noord-Fryslân Buitendijks!

Een vergelijking met de gegevens uit 1979-83 (SOVON 1987) is ondermeer lastig omdat het BSP/nb-project inmiddels langer loopt dan het Atlasproject. Rond 1980 was het Lauwersmeer een heel goed gebied, met maxima tot 900 vogels in het eind van de jaren zeventig (Prop & van Eerden 1981). Nu komt de Strandleeuwerik daar nog maar weinig voor. Het lijkt of Noord-Fryslân Buitendijks aan waarde heeft gewonnen. De heel hoge aantallen in dat gebied komen vooral uit recente jaren en lijken niet door waarnemerseffecten verklaard te kunnen worden (Engelmoer e.a. 1996). Het voorkomen aldaar lijkt uniek voor ons land en vermoedelijk haalt alleen de Slufter op Texel aantallen die in de buurt komen (Dijkse 1996).

We moeten toch veronderstellen dat het aantal wintergasten in heel Fryslân op wat langere termijn is afgenomen. In andere delen van ons land zijn aantalsdalingen waargenomen of verondersteld (Argeloo 1988, Hagemeyer & Hustings 1995, van 't Hoff 1990). Uit de Scandinavische broedgebieden komen berichten van aanzienlijke afnames en trektellingen in Zuid-Zweden wijzen ook op een duidelijke afname in 1973-90 (Hagemeyer & Hustings 1995, Karlsson 1993). Door Tucker & Heath (1994) is de voorlopige Europese status van de soort echter aangeduid als 'veilig'. Dit is te danken aan de populatie in ZO-Europa (inclusief Turkije), die véél omvangrijker is dan 'onze' noordelijke populatie (Cramp 1988, Tucker & Heath 1994).

DANKWOORD

Naast de anonieme tellers uit de periode 1989-1991, willen we ook de volgende personen bedanken, die gegevens hebben aangeleverd over de drie beschreven soorten:

S. Bakker (Oldemarkt), T. Bakker

(Groningen), P. Bauwens (Utrecht), H. van der Berg (Drachten), R.F.J. van Beusekom (Huizen), D. Blok (Winsum-Gr), P.J. de Boer (Leeuwarden), S. Boersma (Stiens), M.I. Bonder (Velp), E.W.F. Brandenburg (Bolsward), B. de Bruin (Groningen), P. de Bruin (Harlingen), A.J. Cameron (Wierum), A. Diephuis (Groningen), A.A. Dijkstra (Voorshoten), E. Douma (Anjum), L. Engels (Leeuwarden), F.C. Erhardt (Doorwerth), J. Feddema (Ferwerd), M. Feenstra (Nijmegen), A. Ferwerda (St. Annaparochie), P. Ferwerda (Leeuwarden), T. de Groot (Oldeboorn), E.

van Hijum (Warns), N.C. Hoogendoorn (Lelystad), J.C.E.W. Hooijmeijer (Koudum), P. van Horssen (Utrecht), J.N. IJnsen (Stiens), K. Jager (Lippenhuizen), T. Jager (Wolvega), J. Jansen (Broekhuizen), J.R. Jansen (Geleen), J. de Jong (Nijkerk), J. de Jong (Ureterp), J.F. de Jong (Buren), J. Jukema (Oosterbierum), P.G. Kan (Wormerveer), R. Kleefstra (Akkrum), B. Koks (Groningen), D. Kuiken (Harlingen), T. Kunst (Workum), F. Majoor (Arnhem), T. Mank (Bilthoven), H.A. Meek (Denekamp), H.J. Meijer (Drachten), W.T. de Nobel (Amsterdam), H.

Nuijen (Hilversum), R. en S. Oosterhuis (Leek), A. Ouwerkerk (Hoorn-Tersch), L. Peters (Escharen), H. Raaijmakers (Aardewijk), J. Roosma (Makkinga), A. Schaftenaar (Wageningen), K. Scholten (Bakkeveen), D. Schut (Leeuwarden), H. Smit (Alkmaar), M.J. Swart (Drachten), J.D. Taal (Oude Bildtdijk), J.P.J. van de Tillaart (Veghel), A. Tol (Buitenpost), M. Versluys (Harlingen), W. van de Waal (Amsterdam), A.P. Wieland (Terneuzen), A.P. Wielink (Kampen), P. Wiersma (Groningen), O.W. Zijlstra (Nw. Niedorp).

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	totaal		1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	totaal
IJsduiker	2	1					1		4	Geelpootmeeuw	2		2	5	2		3	1	15
Kuifaalscholver	1	12	2	1	2	2			20	Lachstern						3	1	1	5
Kwak	34	8			1	1		1	45	Reuzenster	49	32	55	34	28	52	67		317
Kleine zilverreiger				5	3	3	10		21	Witvleugels	2	1	1	4	1	5	6	1	21
Grote zilverreiger	3	13	6	2	1	12	11		48	Kleine alk	5	19	25	11	2	5	10		77
Zwarte ooievaar	2	4		2	2	4	3		17	Papegaaiduiker	1	1		3	1	4	2		12
Ooievaar	33	16	13	31	17	24	14	3	151	Velduil	68	40	24	46	13	25	16	2	234
Europese flamingo					6	7	11	1	25	IJsvogel	25	24	20	30	28	25	40		192
Chil. flamingo*					3	7	5	2	17	Bijeneter								1	1
Flamingo species*					1	2	2	1	6	Hop	1	5		8		9	2	1	26
Dwerggans		4	2	4	15	33	22	7	87	Draaihals	8	11	6	2	3	13	5	1	49
Sneeuwgans	26	34	8	34	16	21	24	4	167	Strandleeuwrik	9	9	36	36	48	57	61	14	270
Witbuikrotgans	8	2	5	4	2	13	16	24	74	Grote pieper	7	4	2	16	5	28	7		69
Roodhalsgans	32	68	29	26	5	22	26	3	211	Duinpieper	2		1	5	4	7	4	1	24
Casarca	24	38	37	44	25	43	60	2	273	Roodkeelpieper				4	8	10	5		27
Krooneend	2	4	1	5			6		18	Rouwkwikstaart	10	16	16	5	15	57	15	23	157
Witoogeend	2			2			2		6	Pestvogel	4	19	6		1	3	2	31	66
Rosse stekelstaart*								3	3	Waterspreeuw			1						1
Zwarte wouw	2	5	7	10	5	5	2	2	38	Beflijster	17	5	7	2	2	4	27	20	84
Rode wouw	8	5	25	7	5	10	6	2	68	Waterrietzanger							1		1
Zeearend	2	3	4	2	2	25	11	4	53	Sperwergrasmus						9	4		13
Grauwe kiek	5	5	1	6	10	5	11	1	44	Bladkoning	13	14	1	12	14	37	14		105
Visarend	18	16	35	40	26	61	29	1	226	Kl. vliegenvanger	4		3	1	4	5			17
Roodpootvalk	18	2	1	48	7	10	3		89	Buidelmees	2	4	2	6	9	13	12	2	50
Smelleken	105	119	102	130	84	135	116	22	813	Taigaboomkruiper							1		1
Slechtvalk	87	105	104	141	116	143	177	27	900	Grauwe klauwier	8	15	7	10	6	9	15		70
Kraanvogel	1	3	7	1	1	5	4	3	25	Klapkester	21	18	17	34	20	24	18	2	154
Steltkluut	2	2	3	3	2	4			16	Notenkraker	1		7			2			10
Morinelplevier		9	8	5	5	5	1	1	34	Raaf					3		4	1	8
Temmincks strandloper	3	1	19	7	7	11	11	2	61	Europese kanarie	1	2		1	1	7	1		13
Bokje*	4	2	1	10	2	2	5		26	Frater*	2		5	3	1	2	30	19	62
Poelruiter					1	1	3		5	Grote kruisbek									0
Grauwe franjepoot	4	6	9	10	2	9	17	2	59	Roodmus				6	3	6	18		33
Rosse franjepoot	5	2	10	4	2	3	4		30	IJsgors	49	114	44	53	75	53	36		424
Middelste jager	12	15	16	4	6	15	3		71	Sneeuwgors	154	150	167	166	129	90	106	28	990
Kleinste jager					1	2	1		4	Ortolaan	1	7	2	3	4	10	3		30
Zwartkopmeeuw	13	5	1	8	1	13	16		57	jaartotaal	928	1028	919	1106	816	1235	1173	267	7472
Vorkstaartmeeuw	1	4	3	3	2	1	3		17										
Gr. burgemeester	3	5	3	1		2	1		15										

Tabel 1. BSP/niet-broedvogels in Fryslân; aantal waarnemingen per vogelsoort per jaar. Het overzicht is bijgewerkt tot 1 augustus 1996. Soorten met een sterretje zijn recent aan de lijst toegevoegd. De grijze vakkjes betreffen jaren waarin de vogelsoort werd beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA).

LITERATUUR

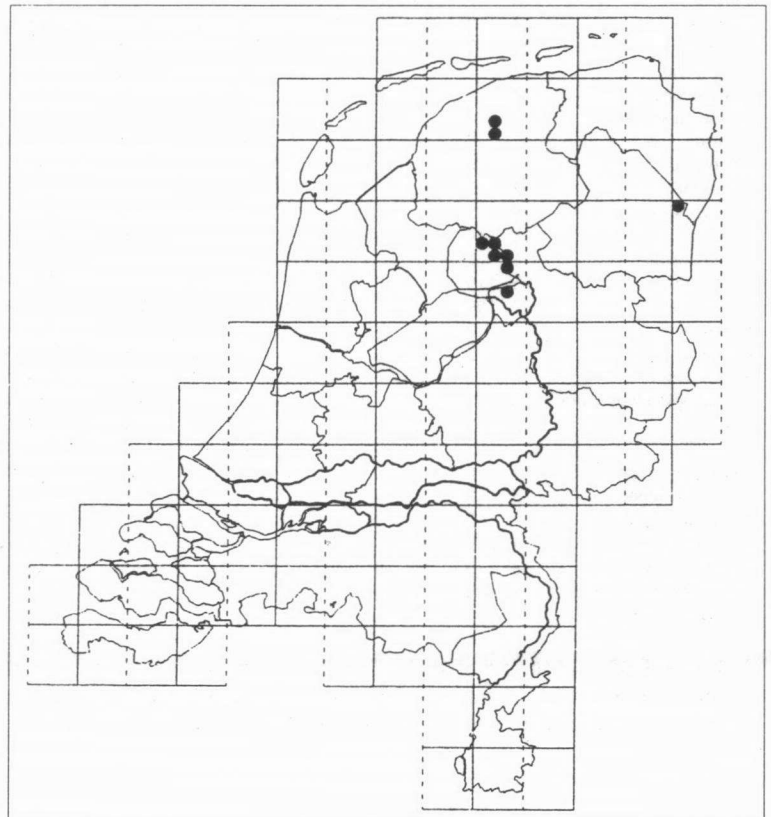
- Argeloo M. 1988. Strandleeuweriken in Noord-Holland. Graspieper 8: 44-50.
 van den Berg A.B. 1983. Voorkomen van Grauwe en Rosse Franjepoot in Nederland in 1970-81. Dutch Birding 5: 69-73.
 Cramp S. (ed) 1988. The birds of the Western Palearctic, vol. 5. Oxford University Press, Oxford.
 van Dijk A. 1993. De doortrek van de Ooievaar in het voorjaar van 1992. Grauwe Gors 21(1): 6-9.

- Dijkse A.J. 1996. Vogels op het Gouwe Boltje. Een volledig overzicht van de avifauna van Texel. Langeveld & de Rooy BV, Texel.
- van Dijk A.J., F. Hustings & T. Verstrael 1994. SOVON Broedvogelverslag 1992. SOVON-monitoringrapport 1994/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Engelmoer M., R. Kuipers, H. Gartner & A. Ferwerda 1996. Vogeltellingen langs de Friese Waddenkust 1990-1995. Rapport Wadvogelwerkgroep-FFF.
- It Fryske Gea 1996. Natuurmonument Friese IJsselmeerkust; jaarverslag 1995. It Fryske Gea, Olterterp.
- Hagemeijer W. & F. Hustings 1994. Strandleeuweriken in de problemen? SOVON-Nieuws 7(2): 12-13.
- van der Have T. & D.J. Jonkers 1996. Zeven misverstanden over Ooievaars *Ciconia ciconia* in Nederland. Limosa 69(2): 47-50.
- van 't Hoff J. 1990. Strandleeuwerik, Sneeuwgors en Frater langs de Groninger kust bij hoogwatertellingen. Grauwe Gors 18(3): 10-16.
- Karlsson L (red) 1993. Birds at Falsterbo. Anser, supplement 33.
- Prop J. & M.R. van Eerden 1981. Het voorkomen van trekvogels in het Lauwerszeegebied vanaf de afsluiting in 1969 tot en met 1978. Limosa 54: 1-16.
- Scholten K., M. Versluys & D. Schut 1995. Zeldzame en schaarse trekvogels in Friesland 1989-1993. Twirre 6 (1): 1-4.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON.
- Tucker G.M. & M.F. Heath 1994. Birds in Europe, their conservation status. Cambridge, U.K; Birdlife International (Birdlife Conservation Series no. 3).
- Versluys M., K. Scholten & D. Schut 1996. Slechtvalk, Smelleken en Klapekster in Friesland. Twirre 7(3): 1-5.
- Vogelbescherming Nederland 1996. Themnummer Ooievaar. Vogelnieuws 9(2).

Dick Schut, SOVON-Friesland, districtscoördinator, Bleeklaan 76, 8921 HD Leeuwarden (058-2130221).

Vindplaatsen van **Rond sterrekroos** 1985-1996 *Callitriche hermaphroditica* L.

zie artikel van Henk Jager 'Vondsten van Rond sterrekroos in Friesland: Twirre 8 (1997,1) 7-9

Sorry, Henk